

ТИТЛАТА „ЯХУ-БАБА”. СТАТУТ И МЯСТО В ЕСНАФСКАТА ЙЕРАРХИЯ

Росица Бинева

Етнографски музей на открито „Етъра”

Според фермана от 1773 г., издаден от султан Мустафа III, „Яху-бабата” е този, който по традиция и по право носи името на основателя на еснафското братство... и се счита за духовно чедо на покойния Ахи Евран Вели”¹.

Ахи Евран Вели е живял през XIII век в държавата на селджушките турци в Мала Азия. След смъртта си е обожествен и обявен за покровител на еснафите. В споменатия ферман се казва, че неговите останки се пазят в градеца Кир-Шехир (Мала Азия)². Според Евлия Челеби³ – Ахи Евран е роден в Кайсери, а е погребан в Денизли. В еснафската празнична система на турците Ахи Евран се почита като покровител на табашкия занаят. Ето защо, за носител на титлата „Яху-баба” най-често е бил избран шейхът на табашкия еснаф. Това негово право е допълнително обосновано от легендата, според която самият пророк Мохамед е основател на табашкия занаят.

Прокламирани като почиващи на основата на турската традиция и право още от „старо време”, всъщност функциите на „Яху-бабата” са регламентирани едва във фермана от 1773 г.

I. Съдебно-административни функции

„Яху-бабата” е председател на съдебно-административния еснафски съвет, който се занимава с „чисто еснафски дела”⁴. В неговите правомощия влиза:

1. Разрешаването на спорове между отделни руетети (например: между железарския и налбантския еснаф в София)⁵;
2. Разтурването на някои от еснафите или създаването и уреждането на нови⁶;
3. Назначаването на кехаи (първомайстори)⁷.

II. Представителни функции

Наследникът на обожествения Ахи Евран Вели не е бил член на никой еснаф, защото той е олицетворявал еснафските организации в Османската империя. Във фермана от 1773 г. се казва, че на „Яху-бабата” „трябва да се отдава прилична чест, уважение и почит”.

Той или упълномощено от него лице са извършвали „тестирлъка” – даването на позволение за практикуване на занаят на членове на руетета в различни краища на империята.

Съдейки от достигналите до нас данни, можем да кажем, че институцията „Яху-баба” е била копие на господстващата централизация в управлението в Османската империя и още едно доказателство за доминирането на мохамеданската религия в нея. Вероятно, титлата е била пожизнена, въпреки липсата на преки данни за това. Седалището на наследника на Ахи Евран Вели се е намирало в Цариград, а във всеки административен център „Яху-бабата” е имал свой представител – кехаята, който е бил начело на местния еснафски съвет, с членове – първомайсторите на най-изявените и икономически силни еснафи.

Габрово е един от най-старите центрове на развитие на табашкия занаят. Табаханите и жилищата на майсторите били разположени в махалите – „Табаците” (Брянска), „Лъката” (Орловска) и при Баюв мост. Те се намирали в по-добро финансово положение от другите еснафи. Официалната власт се отнасяла благосклонно към кожарите. Те били смятани за хора, упражняващи тежък физически труд, а занаятът им за притежаващ изключително значение за мохамеданските религиозни традиции. Съществувал обичай у някои стари габровци християни, когато тръгвали на „хаджилък” или към Света гора, да сменят парите си с някой кожар, смятайки, че табашките пари са по-безгрешни и спечелени с непосилен труд. Този обичай говори за

почитта и уважението, което са изпитвали християнските жители на Габрово към занаята и към самите майстори.

Първите сведения за данък, наричан „хош гелдия“ (добредошелица), и плащан от габровските кожари, според някои автори, датират от края на XVIII в.⁸ Според П. Тишков, чиято информация е по-меродавна, събирането на данъка е започнало преди 1810 г.⁹ Интересен в случая е фактът, че този данък бил плащан само от табашкия еснаф, въпреки наличието на други, и то чисто български в етническо отношение, еснафи в Габрово. П. Тишков нарича данъка „хош гелдия“ – „дервишки“, тъй като дервишите са били инициатори за съставянето на фермана от 1773 г. и в резултат на това са използвали правомощията си да събират данъка като свое основно доходно перо. Затова „те от време навреме са правели инспекции за събиране на парични средства“ – както във Видин през 1850 г. и Варна 1866 г. Не такава била ситуацията в Габрово. Според П. Цончев, този данък бил събиран ежегодно от някой си привилегирован турчин от Търново, наречен „баба“. П. Тишков свидетелства, че членовете на табашкия еснаф били обезпокоявани от него няколко пъти до 1841 г. Той ни дава информация и за правомощията на въпросния „баба“ – на този, който не е плащал данък, „бабата“ му затварял дюкяна.

Друг момент, който привлича вниманието, е фактът, че „дервишкият“ данък е бил събиран само от самостоятелни майстори от табашкия занаят. Според традицията и еснафските закони, това означава, че става дума за майстори, получили правото си да практикуват занаята с разрешение на еснафския съвет или след даване на тестир.

За съжаление, няма данни за извършване на обичая „даване на тестир“ в Габровско. Най-близкото място, в което това се е правело, е град Търново. Възможно е габровските майстори да са получавали своя тестир там. Промяна в тази ситуация в полза на табашкия занаят от Габрово настъпила чак през 1841 г.¹⁰

В заключение трябва да се подчертае, че освен правата и привилегиите, с които са се ползвали майсторите от табашкия еснаф, те са имали и свои задължения, които са надхвърляли етническите рамки в този по традиция турски занаят. За съжаление, твърде ограничените сведения за данъка „хош гелдия“ (добродошелица) и съществуващите локални особености при събирането му не ни позволяват да бъдем категорични за мястото, което той е заемал в данъчните задължения на еснафите, не само в Габрово, но и в останалите селища с добре организирани еснафи.

БЕЛЕЖКИ

1. **Тишков, П.** История на нашето занаятчийство до Освобождението. С., 1922, 16.

2. **Пак там**, 13.

3. **Пляков, З.** За регламентацията на градското занаятчийско производство през XV – средата на XVII в. В: ИИИ, т. 21, 1970 (87-148), 121.

4. **Тишков, П.** Цит. съч., 16.

5. **Ихчев, Д.** Материали за историята ни под турско робство. В: ИИДС, кн. 1, 1905, 80-81.

6. **Маринов, Д.** Българско обичайно право. Фототип. изд. С., 1995, 47-48. „Той (яху-бабата) е можел да разтури в някой град някой от еснафите; можел е само той да създава и урежда нови. Някой еснаф в някой град се унищожавал, ако майсторите не са били еснаф-хора и вършели работи, които не са били достойни за благовъзпитани люде и не живеели с другите еснафи, а сеели раздор. Туй разтуряне можело да стане, ако се оплачат другите еснафи.“

7. **Атанасов, В.** Из миналото на нашите еснафи. В: Периодическо списание, кн. 65, 1905, 429. Атанасов публикува документ от 1866 г., в който се казва: „Съгласно тариката (установения ред или обичай) на нашия праотец Яху Евран Вели ... С мое съгласие и по желание на (абаджийския) еснаф ... Никола Лигонди се назначи и постави за кехая. / Подписал Шех Мустафа Кадри / Потомец на Яху Евран Вели / 12.09.1866 г.“

8. **Цончев, П.** Из стопанското минало на Габрово, т. 1, 1996, 134.

9. **Тишков, П.** История на нашето

10. **Пак там**, 43.